

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 391-055.1(497.4Bloke)"18"

Prejeto: 13. 10. 2015

Na poti do moške praznje in delovne noše na Blokah v prvi polovici 19. stoletja

ali

Kako bi bil lahko oblečen Martin Krpan z Vrha pri Sveti Trojici

MARIJA MAKAROVIČ

Upokojena dr. etnologije z etnografijo
Adamičeva 15, SI-1000 Ljubljana

BOŽIDAR STRMAN – MIŠO

Ak. slikar, Gradiško 1, SI-1385 Nova vas

Izvleček

Podobno kot za večji del slovenskega etničnega ozemlja velja tudi za Bloke, da se iz prve polovice 19. stoletja niti v muzejskih zbirkah niti pri zasebnikih niso ohranila praznja in delovna moška in tudi ne ženska oblačila, kaj šele kompletna noša iz kmečkega okolja. Zato je bilo v rekonstrukcijske namene potrebno upoštevati dragoceno gradivo, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije. Prav tako bi bilo potrebno preučiti posplošene opise moške noše notranjskih gospostev Snežnik, Planina in Postojna iz leta 1838 in pregledati nadvse dragocene popise moških oblačil v zapuščinah pokojnih gospodarjev z večjih in manjših bloških kmetij. Za podrobnejšo slikarsko predstavitev posameznih moških praznjih in delovnih oblačil in oblačilnih dodatkov ter rekonstrukcijskih slik praznje ter delovno oblečenega Bločana alias Levstikovega Martina Krpana v izvedbi ak. slikarja Božidarja Strmana - Miša pa je poleg pičlega slikovnega gradiva z ožjega Notranjskega kazalo pritegniti tudi izbrano oblačilno in slikovno gradivo z ostalega alpskega oblačilnega območja.

Abstract

ON THE WAY TO MEN'S FESTIVE FOLK COSTUME AND WORK CLOTHING
IN THE FIRST HALF OF THE 19TH CENTURY

OR

WHAT WOULD MARTIN KRPAN FROM HILLTOP BY THE HOLY TRINITY
WEAR

As is the case for the greater part of Slovene ethnological region, it is also true for Bloke, no museum collection nor private collectors preserved either men's or women's clothing, let alone the complete folk costume from a rural area. Therefore, the valuable material held by the Archive of the Republic of Slovenia should be consulted for the purposes of reconstructing the costumes. We should also examine the generalised descriptions of men's folk

Ključne besede:

moška noša,
opisi oblačil,
Bloke,
Martin Krpan,
primerjalni viri,
rekonstrukcijske
risbe in slike

Key-words:

men's folk
costume,
clothing
descriptions,
Bloke,
Martin Krpan,
comparative
sources,
reconstruction
drawing and
paintings

costumes of nobilities of Snežnik, Planina, and Postojna of Inner Carniola from the year 1838 and incredibly valuable men's clothing inventory in late lords' legacies from larger and smaller farms in Bloke. To provide a better and more detailed presentation of individual men's folk costumes and work clothing we should consider the reconstruction paintings created by an academy painter Božidar Strman - Mišo which depict Martin Krpan dressed in festive folk costume and work clothes. However, as this pictorial material is barely sufficient, the selected clothing and image material from the broader Alpine clothing area should also be examined.

MARIJA MAKAROVIČ

Za uvod

Če parafraziram latinski pregovor »*Habent sua fata libelli*«¹, velja, da ni majo samo knjige svoje usode, marveč tudi bolj ali manj obširne raziskave.

Začelo se je takole: V prvi polovici januarja 2015 mi je telefonirala vodja *Sklada za kulturne dejavnosti v Cerknici*, gospa Jožica Mlinar, ter mi povedala, da sodelavci internetnega portala *StareSlike* praznujejo petletnico svojega delovanja. Gospod Miloš Toni, idejni oče in urednik portala *StareSlike*, me je povabil na njihovo praznično druženje, ki je bilo 23. januarja.

Vabila sem bila vesela in sem ustregla tudi nakazani želji gospoda Miloša Tonija, da bi udeležencem govorila o tem, kako se lotim raziskovanja oz. pisanja te ali one knjige: morda kar na primeru knjige *Babno Polje in njegovi ljudje v metežu druge svetovne vojne*.

Po razgovoru v delovnem delu druženja, ki ga je vodil gospod Toni, je sledilo nekaj zanimivih vprašanj. Med drugim sta se oglasila tudi gospod France Hiti in gospod Jože Obreza z Blok z željo, da bi na simpoziju o Martinu Krpanu sodelovala s prispevkom o bloški noši. Ko je gospod Hiti na moje vprašanje, kdaj bo simpozij, odgovoril, da že »*marca letos*«, se dobro spominjam, da sem rekla: »*O, Marija, to pa je prekratek rok, žal!*«

Potem sem na vožnji proti Ljubljani z naraščajočim zanimanjem prisluhnila gospe Jožici Mlinar, ko je zavzeto govorila o nadvse prizadevnem delovanju *Društva prijateljev Martin Krpan Bloke*. Med drugim tudi, kako so se trudili dokazati *Krpanovo domovinsko pravico na Blokah v času in prostoru*. Že med pripovedovanjem gospe Mlinarjeve sem sklenila: »*Če je temu tako, bom kot etnologinja, ki se med drugim ukvarja tudi z oblačilno kulturo v kmečkem okolju, v tej smeri podprla ustvarjalni lokalni patriotizem Bločanov.*« Rekla pa nisem nič. Tako kot minister Gregor v Levstikovi povesti o Martinu Krpanu z Vrha pri Sveti Trojici.

Ko sem prišla domov, sem takoj vzela s knjižne police Levstikovo povest Martin Krpan in si med branjem tudi pozorno ogledala ilustracije Toneta Kralja.

Že med branjem spevnega ruskega prevoda Levstikovega Martina Krpana in vrednotenjem slikovitih, z razumljivo umetniško svobodo naslikanih ilustracij Toneta Kralja, sem se odločila, da bom skušala po ustreznih pisnih in slikovnih virih podrobneje ugotoviti, kakšna je bila praznja in delovna obleka Bločanov v času mitičnega, in da ne bo zamere, po mnenju članov *Društva prijateljev Martin Krpan Bloke*, tudi resničnega junaka Martina Krpana z Vrha pri Sveti Trojici.

Naslednji dan sem svojo odločitev sporočila tudi gospe Mlinarjevi, ki je predlagala, da bi akademski slikar Božidar Strman - Mišo na podlagi podrobnej-

Pražnje oblečeni Martin Krpan na Dunaju (slika T. Kralja v: Levstik, Martin Krpan, str. 18)

Delovno oblečeni Martin Krpan na Dunaju (slika T. Kralja v: Levstik, Martin Krpan, str. 23)

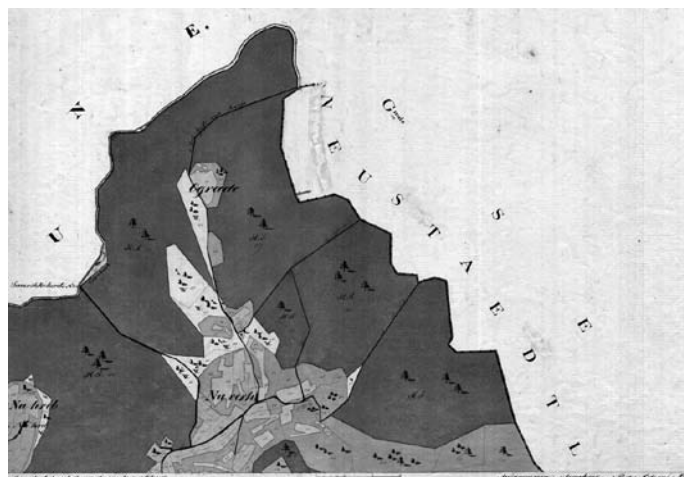
¹ Knjige imajo svojo usodo, op. a.

še raziskave upodobil praznje in delovno oblečnega Bločana oziroma Blokam pripisanega Martina Krpana.

Preden sem se lotila raziskave, sem obvezno morala prebrati temeljne razprave o znameniti Levstikovi povesti izpod peresa slovenskih literarnih zgodovinarjev. V njihovih, z Martinom Krpanom povezanih razpravah, sicer nisem pričakovala kakršnihkoli podatkov, ki bi jih lahko uporabila za ugotavljanje oblačilne podobe Bločanov oz. za slikarsko rekonstruiranje Krpanove praznje in delovne obleke. Predpostavka enega od avtorjev pa mi je, vsaj posredno, pomagala pri končnem odločanju glede časovne in ne nazadnje tudi prostorske opredelitve moje raziskave.

Boris Paternu je namreč med drugim napisal, da je Levstikovo delo Martin Krpan »/.../ prvo pomembnejše delo slovenske proze, ki povzroča zelo različne razlage. Ob njej si nenehoma konkurirajo 'zgodovinsko' in 'nezgodovinsko' branje ali pa obe recepciji sovpadata«. In dalje, da so razlogi takšne večpomenskosti »/.../ v temeljni strukturi dela, ki združuje mitično in literarno pripoved v funkcionalno povezan organizem. Ob tej dvojnosti ima bralec možnost, da se enači z mitično domišljijo arhaične ljudske pripovedi ali pa preko simbolnih analogij zaznava pisateljevo aktualistično idejo.«² Paternu je tudi ugotovil, da »/.../ mitična zasnova Levstikove proze ni opazna samo v njenem glavnem junaku in dogajanju, ampak še v celi vrsti drugih sestavin. Posamezni elementi zgodovinske stvarnosti sicer obstajajo, vendar so take vrste, da pokrivajo zelo velika obdobja in prehajajo iz zgodovinske v epsko označenost. Prepoved tovorjenja oz. uvažanja angleške soli bi na primer mogla kazati na Napoleonove čase, ko je bila razglašena trgovinska celinska zapora, prosta trgovina s soljo pa v Avstriji uvedena šele leta 1819. Vendar je bilo ljudsko izročilo o tihotapljenju soli, še posebej na Notranjskem, mnogo starejše in je segalo nazaj v srednji vek, odkar sta pri trgovanju z jadransko soljo konkurirali Benečija in Avstrija in je slednja prepovedala uvažanje soli iz beneškega Kopra. Tako tudi Krpanova tihotapska zgodba potrjuje staro spoznanje mitologov, da mit ne vsebuje nobene 'resnične zgodovine', pač pa 'zgodovinsko resničnost', kot je že konec 18. stoletja trdil eden prvih dialektikov na tem področju, Karl Moritz.«³

Tudi na podlagi povedanega sem se kot raziskovalka oblačilne kulture prebivalstva v kmečkem okolju dokončno todločila, da bom

Podrobnost s franciscejske katastrske mape za k. o. Hiteno: ime zemljiške parcele Na verh/Na vrhu, leta 1823 (SI AS 176, k. o. Hiteno št. 48)

² Paternu: *Levstikov Martin Krpan*, str. 233.

³ Paternu: *Levstikov Martin Krpan*, str. 237.

Podrobnost s franciscejske katastrske mape za k. o. Hiteno: ime zemljiške parcele *Sa swetim vercham/Za svetim vrhom*, leta 1823 (SI AS 176, k. o. Hiteno št. 48)

skušala predstaviti pražnjo in delovno obleko Bločanov v prvi polovici 19. stoletja in tudi, da je legendarni silak Martin Krpan, naj je lik »resnične zgodovine« ali lik »zgodovinske resničnosti«,⁴ ki je ali ni živel v 'koči' na Vrhu pri Sveti Trojici, lahko bil oblečen tako, kot je bila navada v prvi polovici 19. stoletja na tako imenovanem alpskem oblačilnem območju, kamor so spadale tudi Bloke. In kamor je, kot je bilo že povedano, po prizadevnih ugotovitvah članov *Društva prijateljev Martin Krpan Bloke*, spadal tudi Martin Krpan z Vrha pri Sveti Trojici.

Iz spoštovanja do njihovih prizadevanj naj uvodoma postrežem z bolj ali manj znano informacijo o ledinskem in krajevnem imenu *Vrh* in morda s kakšnim dodatnim podatkom o tem, da je ledinsko ime *Verh/Vrh* na več mestih napisano v franciscejski katastrski mapi iz leta 1823 in tudi v spremnem protokolu k. o. Hiteno, kamor je poleg Polšeč spadal tudi Zavrh.

Ledinsko ime *Vrh* je kot *Na werh/Na vrhu* navedeno tudi v protokolu zemljiških parcel.⁵ V opisu mej k. o. Hiteno je navedena tudi pridevniška raba besede *Vrh* kot »*sa verskij Korita*«.⁶

Če je Levstik z navajanjem zemljepisno ne povsem točno opredeljenega Krpanovega domovanja povzročil Bločanom kar nekaj nevšečnosti, pa mu glede Krpanovega oblačilnega videza tega ne kaže očitati.

Levstikove omembe Krpanovih oblačil in oblačilnih dodatkov

Omembe oblačil in oblačilnih dodatkov, s katerimi je Levstik opremil svojega literarnega silaka, so sicer pičle, a vseeno poučne. Tako že na začetku pove-
sti izvemo, da se je Krpan na željo cesarjevega sla, preden se je z njim odpeljal na Dunaj, preoblekel v pražnjo obleko, prav tako tudi izvemo, da se je preobul.

»Sel pa /.../ reče: *«Le kobilico deni berž v hlev, pa se urno pražnje obleči, pojdeva na Dunaj k cesarju.»*⁷

*Krpan gre v kočo ter se pražnje obleče, da bi ga sram ne bilo pred cesarjem. Ko se preobuje, ven priteče /.../.*⁸

Glede na zahtevo cesarjevega sla, naj se Krpan preobleče v pražnjo obleko, lahko sklepamo, da je bil pred tem vsakdanje, delovno opravljen in obut.

Ko sta si Martin Krpan in Brdavs že stala nasproti na bojnem travniku, se poučimo, da je bil Martin že malce staromodno opravljen. Pokrit je bil s širokokrajnim klobukom, oblečen pa v debelo suknjo iz grobega sukna. »*Martina je bilo čudno gledati /.../ na glavi je pa nosil star klobuk širokih krajev, na sebi pa debelo suknjo iz domače volne /.../.*«⁹

Klobuk, ki je veljal za obvezno moško delovno in pražnje pokrivalo, je omenjen tudi v drugih zvezah, češ: »*Naj bom ves malopridnež, kolikor me je pod klobukom /.../*«¹⁰ in »*Še skorajda bi ne bil klobuka stisnil pod pazho.*«¹¹

Od dodatkov so dvakrat omenjene hlačne naramnice. Tako jih v enem primeru omenja kar sam Krpan v slikoviti prisposodbi: »*Raje bi bil imel, da bi se mi*

⁴ Dr. Zmago Šmitek v delu *Mitološko izročilo Slovencev*. Ljubljana, 2004, ob opredeljevanju slovenske ljudske pesmi o Pegamu in Lambergarju, glede Martina Krpana navaja le, da je »srečanje domačega junaka in tujega velikana na bojnem polju leta 1858 literarno upodobil Fran Levstik v povesti *Martin Krpan*«. Prav tako navaja, da je zanimivo, »da je Martinovo orožje, dvojna sekira, tudi znamenje slovanskega boga gromovnika« (str. 165).

⁵ SI AS 176, k. o. Hiteno št. 48, Protokol zemljiških parcel k. o. Hiteno, leta 1823.

⁶ Prim. SI AS 176, *Franciscejski kataster*, k. o. Hiteno, št. 48. Novo mesto, 21. aprila 1824, ime zemljiške parcele »*sa verskij Korita/za vrška Korita*« v opisu mej k.o. Hiteno leta 1824.

⁷ Levstik, *Martin Kerpan z Verha*, str. 4.

⁸ Levstik, *Martin Kerpan z Verha*, str. 5.

⁹ Levstik: *Martin Kerpan z Verha*, str. 25, 26.

¹⁰ Levstik: *Martin Kerpan z Verha*, str. 30.

¹¹ Levstik: *Martin Kerpan z Verha*, str. 37.

bile utergale v cerkvi naramnici obe kmalo, takrat ko bi ravno bil sveče prižigal /.../.«¹²

V drugem primeru je Levstik pri opisu «kmetove obleke» poleg že omenjene suknje (iz debelega domačega sukna) poudaril, da kmet ni imel hlačnih naramnic, češ: »Hlapec pride in vpraša kmeta v širocem klobuku /.../, v debeli suknji in v hlačah brez opert, kakor je bila takrat navada imeti.«¹³

Po oblačilih, ki jih je Levstik pripisal Krpanu, se da sklepati, da je nosil podobna oblačila kot na ostalem alpskem oblačilnem območju.¹⁴ In če naj bi bil Krpan, po ugotovitvah nekaterih članov *Društva prijateljev Martin Krpan*, doma na Blokah, potem je bil oblečen podobno kot ostali vaščani na Blokah oz. na ožjem Notranjskem. Zato naj nadaljujem v tej smeri.

Opisi moške noše na Notranjskem iz leta 1838

V doslej znanih pisnih in slikovnih virih pogrešamo opise moške noše na Blokah v prvi polovici 19. stoletja. Zato sem – hočeš nočeš – najprej upoštevala posplošene opise za Notranjsko. Med njimi opise iz leta 1838, ki so veljali za tako imenovane okraje Okrajnega gospostva Planina, Postojna in tudi Snežnik. Okrajno gospostvo Snežnik pa je hkrati z nekaterimi drugimi notranjskimi predeli obsegalo tudi Bloke.¹⁵

V opisu moške noše leta 1838 v okraju Okrajnega gospostva Snežnik preberemo, da »/.../ v okraju ni nikakršne posebne ljudske noše, kajti prebivalci so že zdavnaj zamenjali svojo posebno dolgo suknjo s kratkim modernim suknjičem, pa tudi sicer se oblačijo moderno, kakor v okolici Ljubljane. Moški skoraj vseskozi nosijo črne usnjene, kratke in nekateri tudi bele, volnene, kratke hlače, visoke kmečke škornje, klobuk z visokim oglavjem in širokimi kraji.«¹⁶ Iz opisa sledi, da so bili moški na območju snežniškega gospostva oblečeni po alpski oblačilni šegi. Povedano je potrjeno tudi v opisih moške noše v okraju Okrajnega gospostva Planina in Okrajnega gospostva Postojna, ki so strnjeno povzeti v naslednji razpredelnici:¹⁷

Okrajno gospostvo	Planina	Postojna	Snežnik
Srajca	Belo, grobo domače platno	Ni podatka	Ni podatka
Hlače	Kratke, kozlovo usnje; raš(evina); črno platno	Kratke, usnjene, črne. suknene, rjave ali sive; ob kolenih zapete s svetlimi gumbi ali zaponami; z ali brez naramnic	Kratke, usnjene, črne; kratke, bele, volnene
Telovnik	(Lajb), kambrik, rdeče sukno, manchester	Sukno ali rožast cajg, vrsta svetlih kovinskih gumbov	Ni podatka
Suknjič	Kamizola, temno modro sukno	Suknen, kratek, moder, siv ali temno rjav, z dvema vrstama gumbov	Kratek, moderni
Suknja	Ni podatka	Dolga, grobo sukno, rjava	Dolga (opuščena pred letom 1838)
Škornji	Visoki, usnjeni	Dolgi do kolen	Visoki, kmečki
Nogavice	Ni podatka	Ni podatka	Ni podatka

¹² Levstik: *Martin Kerpan z Verha*, str. 27.

¹³ Levstik: *Martin Kerpan z Verha*, str. 37.

¹⁴ Območje je vključevalo Gorenjsko, Koroško, Notranjsko, Dolenjsko nekako do Kostanjevice, Primorsko (razen Istre) in nekatere vasi okoli Trsta ter Štajersko, razen vzhodnega dela.

¹⁵ SI AS 16, *Deželno predsedstvo za Kranjsko*, Opis moške noše v okraju Okrajnega gospostva Snežnik iz leta 1838.

¹⁶ Baš: *Opisi kmečkega oblačilnega videza na Slovenskem*, str. 111.

¹⁷ Podatki so strnjeno povzeti po Baš: *Opisi kmečkega oblačilnega videza na Slovenskem*, str. 110, 111.

Okrajno gospostvo	Planina	Postojna	Snežnik
Pokrivalo	Klobuk, polsten, visoko oglavje, srednji kraji	Klobuk, polsten, visoko oglavje, ozki kraji	Klobuk, visoko oglavje, široki kraji
Ruta, ovratna	Kambrik		

Primerjava podatkov o moških oblačilih in dodatkih v navedenih okrajih kaže, da so bili moški podobno oblečeni, vendar z nekaterimi razlikami v blagu, iz katerega so bile narejene do pod kolen segajoče hlače, ali barvah blaga, iz katerega so bili krojeni telovniki. Posamezna oblačila so hkrati s pokrivali in z obuvalom potrjena tudi v oblačilnih zapuščinah Bločanov.

Oblačilne zapuščine Bločanov iz srede 19. stoletja

Ob posplošenih opisih moške noše na Notranjskem iz leta 1838 so na voljo sicer maloštevilni, zato pa tem bolj dragoceni zapuščinski popisi oblačilnih kosov, ki so jih zapustili pokojni posestniki večjih in manjših kmetij na Blokah, hranijo pa jih v Arhivu Republike Slovenije.¹⁸ V zapuščinskem popisu z 18. junija 1852 je med drugim navedeno, da je Johan Korošec, mlinar in posestnik z Bočkovega, poleg različnih hišnih in drugih predmetov zapustil tudi naslednje oblačilne kose:

»1 suknjič (obdan) s kožuhovino iz francosko modrega sukna, 1 kožuh (star), 1 kožuh (nov), 1 plašč iz francosko modrega sukna, 1 telovnik iz volnenega žameta, 1 hlače iz boks¹⁹ usnja, 1 klobuk iz klobučevine.«²⁰

Oblačilna zapuščina pokojnega Antona Zakrajška iz Mramorovega pri Strmci (danes Mramorovo pri Lužarjih) z dne 13. junija 1853, je bila veliko bolj skromna. Zapustil je le: »1 star kožuh in 1 par ponošenih hlač iz boks usnja.«²¹

V oblačilni zapuščini pokojnega posestnika Jakoba Zakrajška, po domače Milavca iz Hitenega 4, ki je umrl 3. avgusta 1854, so navedeni naslednji kosi:

»1 star kožuh, 1 ponošen plašč iz francosko modrega sukna, 1 hlače iz boks usnja, 1 suknjič iz francosko modrega sukna, 1 suknjič iz volnenega blaga, 1 ponošen suknjič iz volnenega blaga, 1 star klobuk iz klobučevine, 1 telovnik.«²²

Preužitkar Jurij Krašovec iz Studenega (na Blokah) 17, ki je umrl 3. oktobra 1854, je zapustil:

»1 stare hlače iz usnja, 1 suknjič iz kožuhovine, 1 suknjič iz sukna, 3 črne klobuke, 1 črn slamnik, 1 kapo iz kožuhovine.«²³

Za primerjavo navajam štiri moške zapuščine iz drugih notranjskih vasi.

V skromni oblačilni zapuščini kajžarja Tomaža Kočevarja, ki je umrl 21. novembra 1851 v Sv. Ani pri Podložu, preberemo, da je zapustil »/.../ 1 star klobuk iz klobučevine, 1 star kožuh, 1 star suknen plašč in 1 hlače iz ovčje volne.«²⁴

V prav tako pičli zapuščini kajžarja Janeza Pirmana, ki je umrl na Čohovem 3. avgusta 1851, je vpisan »/.../ 1 črn slamnik, 1 par starih škornjev, 1 suknjič, 1 nov telovnik, 1 star telovnik in 1 srajca iz bombažnega blaga.«²⁵

¹⁸ Na tem mestu naj sprejmejo mojo zahvalo mladi sodelavci Arhiva Republike Slovenije, ki so mi v arhivski čitalnici okoli tri tedne posredovali ustrezno gradivo z ožje Notranjske: Pavel Žakelj Bevc, Vanja Pfajfar, David Knez in Anja Paulič. Zahvala velja tudi bivši direktorici Arhiva dr. Emi Umek, ker me je poleg Vanje Pfajfar opozorila na nekatere dodatne arhivske spise.

¹⁹ Boks, usnje iz goveje kože.

²⁰ SI AS 325, Okrajno sodišče Lož, D 1852.

²¹ SI AS 325, Okrajno sodišče Lož, 608.

²² SI AS 325, Okrajno sodišče Lož, D 1854.

²³ SI AS 325, Okrajno sodišče Lož, D 1854.

²⁴ SI AS 325, Okrajno sodišče Lož, D 1851.

²⁵ SI AS 325, Okrajno sodišče Lož, D 1851.

V zapuščini z Otoka, kjer je 3. maja 1852 umrl Andrej Mulc, posestnik četrtr kmetije, je navedeno, da je zapustil »/.../ 1 črn klobuk iz klobučevine, 1 raztrgan suknjič in 1 rdeč suknen telovnik«. ²⁶

V sicer obsežnejšem zapuščinskem popisu celotnega imetja ob smrti Jerneja Žnideršiča, posestnika polovične kmetije na tako imenovanih Obločicah (danes Bločicah) z dne 13. junija 1854, je vpisan samo »/.../ 1 star, črn klobuk iz klobučevine«. ²⁷

Navedene, sicer pičle oblačilne zapuščine z Blok in drugih notranjskih krajev, ki so premogle največ osem oblačilnih kosov (v zapuščini z Bočkovega in Studenega) ali pa samo en kos (Bločice), pa so prvenstveno pomembne, ker je pri nekaterih kosih navedena vrsta blaga ali celo njegova barva. Tudi primerjava oblačilnih zapuščin s posplošenimi oblačilnimi opisi iz leta 1838 pokaže, da so v drugi polovici 19. stoletja Bločani in v drugih vaseh na ožjem Notranjskem nosili enaka oblačila in oblačilne dodatke kot drugod na alpskem oblačilnem območju.

Glede na zastavljene raziskovalne cilje pa so doslej obravnavani arhivski viri sicer temeljnega pomena, vseeno pa ne dovolj poučni, da bi lahko bila natančneje predstavljena praznja in delovna noša Bločanov v prvi polovici 19. stoletja in da bi akademski slikar Božidar Strman - Mišo na podlagi podrobnih predlogov lahko upodobil praznje in tudi delovno opravljene Bločana ali pa Blokam pripisanega legendarnega silaka Martina Krpana.

V ta namen je bilo potrebno za prvo polovico 19. Stoletja:

1. zbrati dodatne podatke, ki naj bi potrdili pridobivanje in uporabo oblačilnih surovin, lanu in volne na ožjem Notranjskem s posebnim ozirom na Bloke;
2. v skladu s pisnimi podatki o moški noši izbrati in predstaviti ustrezno slikovno gradivo o moški noši na Notranjskem;
3. upoštevati tudi primerjalne slikovne vire z ostalega alpskega oblačilnega območja (v primerih umanjkanja podatkov o nekaterih oblačilnih kosih); predstaviti kroje posameznih oblačil z alpskega oblačilnega območja.

1. Oblačilne surovine in blago

Podobno kot za ostalo ožje Notranjsko je tudi za Bloke – za primer navedam k. o. Hiteno – vsaj že za 18. stoletje posredno potrjeno pridelovanje oblačilnih surovin, lanu in volne za tkanje domačega lanenega platna oziroma iz lanu in ovčje volne tkane raševine, *raša* ter iz ovčje volne tkanega sukna.

O omembah (domačega) platna

Naj povzamem po navedeni razpredelnici, da so moški v gospodstvu Planina še leta 1838 nosili srajce iz belega, grobega domačega platna, in tudi hlače iz črno barvanega platna. Za območji gospodstva Postojna in Snežnik zadevni podatki manjkajo, kar pa ne ovira moje primerjave, da so kmetje ne samo v postojnskem marveč tudi v snežniškem gospodstvu nosili srajce iz belega (domačega) platna in (vsakdanje) hlače iz črno barvanega (grobega domačega) platna. Kajti, ne samo za k. o. Hiteno, tudi za druge, Blokam pripadajoče katastrske občine, je izpričano, da so v 18. in tudi v 19. stoletju gojili lan, čeprav v

²⁶ SI AS 325, Okrajno sodišče Lož, D 1852.

²⁷ SI AS 325, Okrajno sodišče Lož, D 1854.

majhnih količinah.²⁸ Gojenje lanu je za drugo četrtino 19. stoletja potrjeno tudi za Bloke.²⁹

Hkrati je vsaj že za 18. stoletje potrjeno, da so pridelani lan tudi obdelali. V urbarjih gospostva Snežnik ni potrjeno, da je v drugi polovici 18. stoletja spadalo laneno predivo med sicer redke dajatve nekaterih bloških podložnikov, ki so morali gospostvu oddajati po sedem in pol povesem prediva na leto.³⁰

Iz drugih krajev na ožjem Notranjskem so na voljo tudi podatki o obdelovanju lanu. Za primer: V zapuščini Blaža Peruška iz Viševka je bil 24. 12. 1849 vpisan tudi »/.../ 1 pušelj lanu«³¹ in v zapuščini kajžarja Tomaža Kočvarja s sv. Ane pri Podložu 6 funtov prediva.³²

Mestoma naletimo tudi na kolovrate, ki pričajo o predenju lanu. V zapuščini Ignaca Avsca iz Vrhnik je bil 27. 11. 1847 vpisan »/.../ 1 star kolovrat«,³³ enako tudi leta 1851 v navedeni kajžarjevi zapuščini.³⁴ V zapuščini Andreja Mulca z Otoka, ki je umrl 11. 4. 1852, so bili 7. 5. 1852 vpisani celo »/.../ 3 kolovrati«.³⁵

V izročilnih pogodbah iz druge četrtine 19. stoletja je posredno omenjena proizvodnja oz. uporaba domačega platna. Navada je bila, da si je izročevalec posestva med drugim izgovoril pri prevzemniku, običajno je bil to njegov sin, tudi nekaj palic (domačega) platna.^{36,37}

Za primer: V Ravnah je Jakob Hiti 2. maja 1839 izročil posestvo sinu Andreju. V preužitku, ki si ga je dal zapisati pri prevzemniku posestva, so bile tudi »/.../ 3 palice platna«.³⁸ V istem letu si je Jakobov sovaščan Nikolaj Jakopin za preužitek izgovoril »5 lakti platna«.³⁹

V poročni pogodbi z dne 28. aprila 1826 je moral samski Johan Maček, sin Matije Mačka iz Radleka, med drugim podpisati, da bo vsako leto do konca življenja svoji materi dal po »/.../ 3 palice platna«.⁴⁰

Ko je 25. julija 1867 na Škufčah št. 20 umrl devetinšestdesetletni posestnik Jožef Zakrajšek, so v njegovo zapuščino vpisali tudi »/.../ 70 vatlov hišnega platna«.⁴¹

Če povzamem, je v pisnih virih govor predvsem o grobem domačem platnu ali samo o platnu. Po sočasnih primerjalnih pisnih virih je možno sklepati, da je bilo poleg grobega domačega platna znano tudi tanjše.

²⁸ SI AS 778, *Graščinski arhiv Snežnik*, Michael Strakl s Hudega vrha je v drugi četrtini 18. stoletja oddajal gospostvu Snežnik sedem in pol povesem prediva (1733); SI AS 176, Franciscejski kataster, k.o. Hiteno št. 48, Omemba gojenja lanu v k. o. Hiteno, okoli leta 1830; SI AS 176, Franciscejski kataster, k. o. Hiteno, št. 48, Katastrski donos lanu v k. o. Hiteno, okoli leta 1830.

²⁹ Prim. SI AS 176, *Franciscejski kataster*, k.o. Hiteno št. 48, Omemba gojenja lanu v k. o. Hiteno, okoli leta 1830; SI AS 176, *Franciscejski kataster*, k. o. Hiteno, št. 48, Katastrski donos lanu v k. o. Hiteno, okoli leta 1830.

³⁰ SI AS 778, *Graščinski arhiv Snežnik*, Michael Strakl s Hudega vrha je v drugi četrtini 18. stoletja oddajal gospostvu Snežnik sedem in pol povesem prediva (1733).

³¹ SI AS 325, *Okrajno sodišče Lož*, (608).

³² SI AS 325, *Okrajno sodišče Lož*, D 1851.

³³ SI AS 325, *Okrajno sodišče Lož*, (608).

³⁴ SI AS 325, *Okrajno sodišče Lož*, D 1851.

³⁵ SI AS 325, D 1852.

³⁶ Palica, vatel ali laket meri 0,77 m.

³⁷ Jernej Intiher iz Zavrha na Blokah se je v izročilni pogodbi 10. maja 1827 obvezal, da bo svojim staršem do konca življenja vsako leto med drugim dajal tudi po »3 palice grobega ali hišnega platna«.

Prim. SI AS 339, *Gospostvo Snežnik*, 9.

Podobno se je denimo prevzemnik kmetije Matija Tekavec iz Zahriba v izročilni pogodbi 10. maja 1827 med drugim obvezal, da bo staršem vsako leto do konca življenja dajal tudi »4 palice/lahti lanenega platna«.

SI AS 339, *Gospostvo Snežnik*, 15.

³⁸ SI AS 339, *Gospostvo Nadlišek*, 18.

³⁹ SI AS 339, *Gospostvo Nadlišek*, 18.

⁴⁰ SI AS 339, *Gospostvo Nadlišek*, 9.

⁴¹ SI AS 325, *Okrajno sodišče Lož*, IV. 1867.

O omembah (domačega) sukna

Iz opisov moške noše na območju planinskega, postojnskega in snežniškega gospostva sledi, da so v drugi četrtini 19. stoletja tamkajšnji moški sicer pretežno nosili »kratke« (nekoliko čez koleno krojene) hlače iz črne irhovine, lahko pa tudi iz raševine in sukna črne, sive in bele barve. Medtem ko so na območju gospostva Postojna tedaj še nosili »dolgo rjavo suktnjo iz grobega sukna«, so jo na območju gospostva Snežnik že opustili. Levstikov Martin Krpan pa je še hodil po svetu v »debeli suktnji«. ⁴² Torej v suktnji, ki je bila sešita iz debelega, ročno tkanega rjavega sukna iz (domače) ovčje volne.

Vsaj še v drugi četrtini 19. stoletja so ne samo v k. o. Hiteno, ampak tudi drugje na Blokah, redili ovce, predvidevam, da tudi v oblačilne namene za tkanje sukna in raševine. Za primer: ob statističnem popisu v k. o. Hiteno, okoli leta 1830, so poleg vprežne živine in drugih domačih živali našteali tudi 66 ovc. Od tega so jih večja posestva redila po osem. ⁴³

Tkanje domačega platna, raševine in sukna je bilo znano v Loški dolini še v sedemdesetih letih 19. stoletja. Vsaj še leta 1877 je v Kozarščah tkal Matija Špeh. Poleg sukna je tkal tudi *sekenč*, ⁴⁴ raševino, *raš* in platno. Volneno in laneno prejo so mu nosili v tkanje predvsem iz Loške doline. Vsaj dvakrat v letu 1877 je prinesla tkat volno tudi »Šinčava z Bloške police« ⁴⁵. S Police je bila tudi Bajtarjeva, ki je prinesla »/.. / Preje za rašono 4 ¼ funta vouna 4.40 funta«. ⁴⁶

2. Slikovni viri z ožjega Notranjskega o moški noši v prvi polovici 19. stoletja

Kljub prizadevanjem nisem našla slikovnih virov o tem, kako so bili oblečeni moški na Blokah v prvi polovici 19. stoletja. Zato sem za osnovno predstavo o moški noši, o moških oblačilih in oblačilnih dodatkih upoštevala slikovno gradivo z območja Cerknice ter rekonstrukcijsko sliko staromodno opravljenega moškega z Ulake.

Moška na sliki – prvi z leve je verjetno domačin, drugi z desne pa krošnjar – sta oblečena po šegi alpskega oblačilnega območja, to je v oprijeto krojene, verjetno irhaste, do pod kolen segajoče hlače: medtem ko ima moški na desni strani belo (platneno) srajco in telovnik, je moški na levi oblečen v kratek suktnjič. Razlike se kažejo v obutvi in pokrivalih. Medtem ko nosi stoječi moški čez gležnje segajoče čevlje in verjetno bele nogavice, je sedeči obut v do kolen segajoče škornje, verjetno krojene z zavihki. Stoječi moški je pokrit s širokokrajnim klobukom, ki ima nizko okroglo oglavje, sedeči pa s klobukom, ki ima visoko oglavje in ožje kraje.

Moški s košem na rami je v glavnem oblečen tako, kot preberemo leta 1838 v navedenem opisu moške noše za območje gosposke Planina. Izjema je le klobuk s širokimi kraji in predvidoma z nizkim okroglim oglavjem. Če bi bilo oglavje visoko, kot je omenjeno v opisih moške noše za območje gosposke Planina, Postojna in Snežnik, bi vsaj nekoliko štrlelo iznad širokokrajnega klobuka.

Leta 1904 na Ulaki rojeni Alojzij Kraševc je opisal obleko svojega očeta na Ulaki, ki se je okoli leta 1920 deloma še oblačil tako, kot je bila navada vsaj še po sredini 19. stoletja: »Oče je nosil še okrog leta 1920 dolge jerhove hlače in

Podrobnost iz »Tkalčeve knjige« Matije Špeha z vpisi strank, količine prinesene lanene in volnene preje za tkanje platna, sukna in raševine. Kozaršče 1877 (SI ZAL, Okrajno sodišče Lož, CER 4, t. e. 154)

Pražnje oblečena moška iz kmečkega okolja na Wagnerjevi litografiji Cerknica s Cerknjiškim jezerom, leta 1845 (Grafični oddelek NUK, povzeto iz Makarovič: Slovenska ljudska noša v besedi in podobi, sl. 58)

⁴² Levstik, *Martin Krpan z Verha* (faksimile), str. 37.

⁴³ SI AS 176, *Franciscejski kataster*, k. o. Hiteno, št. 48, leta 1830, Število vprežne živine in drugih domačih živali, med njimi tudi ovc v k. o. Hiteno okoli leta 1830

⁴⁴ Zaenkrat še neugotovljena vrsta sukna, morda gre za bolj fino sukno.

⁴⁵ ZAL, CER 4.

⁴⁶ SI AS 176, *Franciscejski kataster*, k. o. Hiteno, št. 48, leta 1830.

čez hlačnice škornje s trdimi boti, zraven pa belo srajco brez ovratnika in telovnik. Lajbič je bil dvovrstno krojen iz gladkega zelenega žameta. Zapenjal se je z dvema vrstama belih školjk, kaurijev. Pokrit je bil s črnim klobukom. Okrog oglavja je imel dvojno sivo vrvico.«

3. Primerjalni slikovni viri o moški noši z ostalega alpskega oblačilnega območja

Po doslej obravnavanih slikovnih virih z ožjega Notranjskega sem lahko v glavnem povzela, kako so bili oblečeni moški na ožjem Notranjskem v prvi polovici 19. stoletja. Kar zadeva nekatera oblačila (npr. suknjič in suknjo) ter posamezne podrobnosti, pa so poleg slikovnih tudi pisni viri z ožjega Notranjskega premalo poučni. Zato je kazalo dopolniti nekatere pomanjkljive oblačilne podatke z ožjega Notranjskega z ustreznim slikovnim in deloma tudi pisnim gradivom z ostalega alpskega oblačilnega območja.

Naj ponovim: o suknjičih preberemo v opisih moške noše iz leta 1838 za okraj:

- ◊ gospostva Snežnik, da so moški že »zdavnaj zamenjali svojo posebno dolgo suknjo s kratkim modernim suknjičem«;⁴⁷
- ◊ gospostva Planina, da so »sestavine moške obleke suknjič (kamizola, tudi fanela) iz temno modrega sukna ali manchestra«;⁴⁸
- ◊ gospostva Postojna, da »čez telovnik nosi kmet suknen suknjič modre, sive ali temno rjave barve, z dvema vrstama gumbov«.⁴⁹

V Kordeschevem opisu Goldensteinovega akvarela s praznje oblečenim moškim iz Škofje Loke in okolice iz leta 1838 pa preberemo, da nosi »kratek suknen suknjič svetlomodre barve, ki prevladuje skoraj v vseh predelih na Kranjskem, suknjič ima majhne, s srebrom prevlečene gumbe«.⁵⁰ Primerjava enih in drugih opisov kaže, da gre v bistvenih potezah za podobne podatke tako glede kroja kot tudi blaga in deloma tudi barve blaga. Ne nazadnje je Kordesch opozoril, da so podobni suknjiči v navadi »skoraj v vseh predelih na Kranjskem«. Torej tudi na Notranjskem kot delu Kranjske.

Na Wagnerjevi litografiji Cerknica s Cerkniškim jezerom iz leta 1845 je naslikan moški, ki je oblečen v kratek, vendar precej nerazpoznaven suknjič. Sodeč po opisih moške noše v okrajih planinske, postojnske in snežniške gosposke, pa so podobne suknjiče nosili na celotnem alpskem oblačilnem območju, na primer v Škofji Loki in okolici, ter v Zgornjesavski dolini, na primer v Ratečah.⁵¹

V oblačilnih opisih moške noše iz leta 1838 se poučimo o nošenju sukenj na območju gospostva Snežnik in Postojna – s to razliko, da jo je na območju gospostva Snežnik že pred letom 1838 zamenjal moderni kratki suknjič.⁵² Za območje gospostva Postojna pa je bilo leta 1838 sporočeno, da moški nosijo »/.../dolgo rjavo suknjo iz grobega sukna«.⁵³

Naj spomnim: »v debelo suknjo« je bil na poti z Dunaja proti Vrhu pri Sveti Trojici oblečen tudi Levstikov Martin Krpan. Potemtakem v suknjo iz grobega sukna, temnejše rjave barve, ki je bila po tedanji preprostejši oblačilni modi lahko krajše in od pasu nekoliko navzven krojena ter podložena z rdečo flanelo.

⁴⁷ Baš: *Opisi kmečkega oblačilnega videza*, str. 111.

⁴⁸ Baš: *Opisi kmečkega oblačilnega videza*, str. 110.

⁴⁹ Baš: *Opisi kmečkega oblačilnega videza*, str. 111.

⁵⁰ Baš: *Opisi kmečkega oblačilnega videza*, str. 97.

⁵¹ Za primer moške noše v Škofji Loki in okolici okoli leta 1838 glej: Makarovič: *Slovenska ljudska noša*, sl. XXVII.

Za primer Ratečana v praznjem suknjiču iz 19. Stoletja glej: Makarovič: *Narodna nošnja*, sl. 7.

⁵² Baš: *Opisi kmečkega oblačilnega videza*, str. 111.

⁵³ Baš: *Opisi kmečkega oblačilnega videza*, str. 111.

Lahko pa je segala čez kolena in je bila brez podloge ali pa je bila prav tako dolgo krojena in podložena z rdečim blagom.⁵⁴

Navajam še primer moške suknje s skrajnega jugovzhodnega roba alpskega oblačilnega območja. Ker še najbolj ustreza sicer pičlim pisnim podatkom, se nagibam k mnenju, da je poleg suknje z Malega Vrha, še najbližje dolgi suknji iz rjavega grobega sukna. Torej suknji, ki je opisana za okraj gospostva Snežnik in gospostva Postojna ter »debeli suknji« iz rjavega sukna, kakršno je Levstik nadel Martinu Krpanu.⁵⁵

4. Skice in kroji moških oblačil z alpskega oblačilnega območja

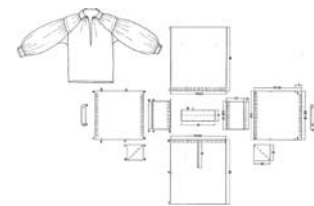
Predhodna, tako na pisnih kot likovnih virih temelječa raziskava, je pokazala, kot je bilo na ustreznih mestih že povedano, da so se moški v prvi polovici 19. stoletja na ožjem Notranjskem, potemtakem tudi na območju Blok, nosili podobno kot na ostalem alpskem oblačilnem območju. Ker pa se, ne samo z Blok, marveč tudi s celotnega ožjega Notranjskega, ni ohranil noben primer tega ali onega moškega oblačilnega kosa, je kazalo – hočeš nočeš – upoštevati nekatera oblačila iz zbirke Slovenskega etnografskega muzeja.⁵⁶ Za potrditev, da so bila oblačila na dokaj širnem alpskem oblačilnem območju podobno, če že ne povsem enako krojena, pa so navedeni še podobni kroji moških oblačil iz Zgornjesavske doline.⁵⁷ rekonstrukcijski risbi dveh moških iz Mežiške doline in nekaj podrobnosti.

Povzetek

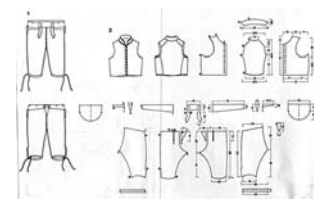
1. Moška noša na Blokah v prvi polovici 19. stoletja

Z raziskavo je potrjeno, da so bili moški na Blokah v prvi polovici 19. stoletja oblečeni po šegi alpskega oblačilnega območja. Njihova oblačila in oblačilni dodatki so bili iz enakega blaga in podobno krojeni kot na ostalem alpskem oblačilnem območju. Med njimi:

- bela, iz grobega, hodničnega ali tankega, pražnjega platna krojena, podrobnosti ovratnega dela;
- črne,⁵⁸ do pod kolen oprijeto krojene hlače iz irhovine, lahko pa tudi iz črnega platna ali rjavega, sivega in belega sukna;
- telovnik iz rdečega sukna, lahko pa tudi iz rožastega cajga ali kambrika in manchestra, z gosto našitimi kovinskimi polkrožnimi ali ploščatimi gumbi;
- suknjič iz modrega, temno modrega, temno rjavega ali sivega sukna, oprijeto in do pasu ali le nekoliko čez pas krojen, z dvema vrstama gumbov ;
- suknja iz rjavega, grobega sukna, dolgo krojena;
- škornji (iz črnega usnja), segajoči do po kolen z zavihkom; lahko tudi visoki, nad gležnje segajoči čevlji iz črnega usnja ;

Risba in kroj moške pražnje srajce. Rateče, druga polovica 19. stoletja (risala Lidija Frankovič, v Makarovič: Narodna nošnja, tabela I)

Risba in kroj moških irhastih hlač in telovnika iz rdečega sukna, Rateče, druga polovica 19. stoletja (risala Lidija Frankovič, v Makarovič: Narodna nošnja, tabela I I)

⁵⁴ Za primer pražnje opravljenega moškega z votivne podobe z Blečjega Vrha pri Mokronogu z letnico 1802 glej: Makarovič: *Slovenska ljudska noša*, sl. XII.

Za priemer pražnje opravljenega ženina in priče iz Gorenjske v sredini 19. stoletja glej: Makarovič: *Slovenska ljudska noša*, sl. XVI.

⁵⁵ Glej: Geramb: *Steirisches Trachtenbuch 2*, sl. 141.

⁵⁶ Prim.:Makarovič: *Slovenska ljudska noša*, krojna pola 3.

⁵⁷ Za rekonstrukcijski risbi opravn dveh moških iz Mežiške doline glej: Makarovič: *Oblačilna kultura v Mežiški dolini*.

⁵⁸ Kaže opozoriti, da so na vseh sočasnih upodobitvah z alpskega oblačilnega območja usnjene oz. iz irhovine krojene hlače srednje in temnejše rjave barve (op. a.).

- ⦿ klobuk iz črne polsti ali klobučevine s širokimi kraji in nizkim okroglim oglavjem
- ⦿ ali visokim oglavjem ter širokimi ali ozkimi kraji.

2. Kako bi bil lahko pražnje in delovno oblečen Martin Krpan z Vrha pri Sveti Trojici

Pražnje oblečeni Bločani, kar bi lahko veljalo tudi za legendarnega Martina Krpana,⁵⁹ so v prvi polovici 19. stoletja nosili: belo srajco iz tanjšega domačega platna;

- ⦿ Manjši srajčni, koničasto krojen ovratnik, je bil zavihan čez stoječi ovratnik telovnika;
- ⦿ podkolenske hlače iz črne irhovine s temno rjavim odtenkom (ob kolenskem razporku zavezane s tanko, irhasto vrvico);
- ⦿ rdeč telovnik z gosto našitimi zgoraj okroglimi, spodaj pa ravno oblikovanimi kovinskimi gumbi;
- ⦿ kratek oprijeto krojen suknjič iz temno modrega sukna s stoječim ovratnikom in z dvema vrstama srednje gosto našitih kovinskih gumbov, po eno vrsto na levi in desni strani. Suknjič je bil praviloma razpet tako, da se je videl škrlatni telovnik;
- ⦿ škornje, ki so bili krojeni z zavihkom in so segali do pod kolen, ob dežju in snegu so bili lahko zavihani nad kolena;
- ⦿ klobuk iz črne klobučevine z visokim oglavjem in ožjimi kraji, okoli spodnjega dela oglavja z okrasnim širokim trakom iz svetlikajoče se svile.

Delovno opravljeni Bločani, kar lahko velja tudi za legendarnega Martina Krpana, so bili v prvi polovici 19. stoletja oblečeni v:

- ⦿ belo srajco iz grobega domačega platna z ozko ovratno obrobo;
- ⦿ brez telovnika;
- ⦿ hlače iz grobega sivega sukna, ob straneh spete s kovinskimi gumbi;
- ⦿ bele (umazano bela ovčja volna) nogavice iz domače volne do podkolen;
- ⦿ visoke oprijete čevlje;
- ⦿ klobuk iz črne polsti z nizkim⁶⁰ oglavjem in velikimi kraji;
- ⦿ suknjo iz grobega sukna temno rjave barve.

⁵⁹ Glede na kakovost hrane, ki je bila v prvi polovici 19. stoletja ne le v k. o. Hiteno tudi v drugih bloških k. o. »iz močnatih in zelenjavnih jedi, kruh in meso pa sta bila redka« (SI AS 176, *Franciscejski kataster*, k. o. Hiteno, št. 48), lahko domnevamo, da tamkajšnji domačini niso bili kdove kaj rejeni. To naj bi veljalo tudi za legendarnega bloškega rojaka Martina Krpana. Če že, potem je bil večje rasti in močne, nikakor pa ne zavaljene postave. Kostanjevi ali skoraj črni lasje pa so mu, po šegi prve polovice 19. stoletja, segali nekako do sredine vratu ali celo do ramen.

⁶⁰ V zvezi z Levstikovo omembo Krpanovega pokrivala: »Še skorajda bi ne bil klobuka stisnil pod pazho« (Levstik, faksimile 1981, str. 37), sem mnenja, da gre za klobuk z nizkim in ne z visokim oglavjem, ki ni bil primeren za nošenje pod pazduho.

BOŽIDAR STRMAN - MIŠO

Risbe oblačilnih sestavin moške noše na Blokah v prvi polovici 19. stoletja

Pražnje in delovno oblečeni Bločan kot Martin Krpan z Vrha pri Sveti Trojici

Preden sem se lotil upodobitve pražnje in delovne moške noše na Blokah kot pražnje in delovno oblečenega Martina Krpana, sem se posvetil študiju oblačilnih podrobnosti. V ta namen sem narisal več risb moških pražnjih in delovnih oblačil ter oblačilnih dodatkov, ki so bili v navadi na Blokah v prvi polovici 19. stoletja. Ko je Makarovičeva risbe skrbno pregledala in dodala nekaj pripomb, ki sem jih v celoti upošteval, sem naslikal pražnje in delovno oblečenega Bločana oziroma Levstikovega Martina Krpana.

Za konec

Po predhodnih pisnih in likovnih izvajanjih o moški noši na Blokah v prvi polovici 19. stoletja stoji pred nami pražnje in vsakdanje oblečeni Bločan kot Martin Krpan. Če kje, potem je na tem mestu primerno dodati misel literarnega zgodovinarja Matjaža Kmecla, ki se navezuje na Vidmarjevo opredelitev, da je Levstikov Martin Krpan »naša najmonumentalnejša povest«. Kmecl v zvezi s sporočilnostjo te »povesti« namreč opozarja »/.../ še na posebno igro med ljudskostjo in blagomilim ironiziranjem te ljudskosti«⁶¹. Več kot očitno je, da je akademski slikar Božidar Strman - Mišo upodobil bistvo te ljudskosti obenem z 'dobrohotnim karikiranjem'⁶² pražnje in delovno opravljenega Levstikovega Martina Krpana z Vrha pri Sveti Trojici.

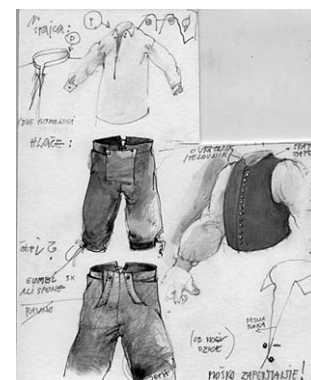
Risbe – različice moških vsakdanjih (a, b) in pražnjih klobukov (c)

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AS – Arhiv Republike Slovenije

- ⦿ SI AS 16, *Deželno predsedstvo za Kranjsko*, leto 1838. ovoj 1512, spis 546. O G Snežnik, 15. 6. 1838.
- ⦿ SI AS 176, *Franciscejski kataster za k. o. Hiteno*, št. 48, leto 1824.
- ⦿ *Franciscejski kataster za k. o. Hiteno*, št. 48, cenilni operat, okoli leta 1830.
- ⦿ SI AS 325, *Okrajno sodišče Lož*, D 1851.
- ⦿ SI AS 325, *Okrajno sodišče Lož*, D 1852.
- ⦿ SI AS 325, *Okrajno sodišče Lož* (608), 1853.
- ⦿ SI AS 325, *Okrajno sodišče Lož*, D 1854.
- ⦿ SI AS 325, *Okrajno sodišče Lož*, IV. 1867.
- ⦿ SI AS 339, *Zemljiška knjiga za sodni okraj Lož*, Gospodstvo Nadlišek, št. 9, 1. pol. 19. stol.

Risbe – različice moških pražnjih delovnih obuval (a) in zgornjih pražnjih ter delovnih moških srajc, hlač in pražnjega telovnika (b)

⁶¹ Kmecl, *Fran Levstik*, str. 85, 86.

⁶² Resnici na ljubo: navedeno oceno pražnje in delovno oblečenega Martina Krpana sem povzela po besedah moje štirinajstletne vnukinje Tine Černetič, ki je z velikim zanimanjem ogledovala in ocenjevala Strmanovi upodobitvi Martina Krpana.

- ⊗ SI AS 339, *Zemljiška knjiga za sodni okraj Lož*. Gospodstvo Nadlišek, št. 18, 1. pol. 19. stol.
- ⊗ SI AS 339, *Zemljiška knjiga za sodni okraj Lož*, Gospodstvo Snežnik, št. 9, 1. pol. 19. stol.
- ⊗ SI AS 778, *Graščinski arhiv Snežnik*. Knjige, št. 22: Urbar gospodstva Snežnik 1733–1738.

ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana

- ⊗ SI ZAL, CER 4, *Okrajno sodišče Lož*, t. e. 154, mapa 683: Weber Buch/Tkalčeva knjiga z vpisi strank, količine prinesene lanene in volnene preje ter stkanega platna, sukna ali raševine, leta 1877.

Risbe – različici moškega praznjega sukniča (a) in vsakdanja suknja (b)

Martin Krpan z Vrha pri Sveti Trojici v praznji obleki, kakršna je bila v navadi na Blokah v prvi polovici 19. stoletja (slikal ak. slikar Božidar Strman - Mišo).

LITERATURA

Baš, Angelos: *Opisi kmečkega oblačilnega videza na Slovenskem v 1. polovici 19. stoletja*. Ljubljana, 1984.

Geramb, Viktor: *Steirisches Trachtenbuch 2*. Graz, 1835.

Kmecl, Matjaž: *Fran Levstik*. V Ljubljani, 1981.

Levstik, Fran: *Martin Krpan z Verha*. V: Glasnik Slovenski. V Celovcu, 1. julja 1858.

Martin Krpan z Verha. Faksimile rokopisa Frana Levstika, Ljubljana, 1981.

Martin Krpan. Moskva, 2001.

Makarovič, Marija: *Slovenska ljudska noša*. Ljubljana, 1971.

Slovenska ljudska noša v besedi in podobi, 8. Notranjska. Ljubljana, 1995.

Viri za rekonstrukcijo štajerskih noš na primeru Lancove vasi in Dolene. V: Ptujski zbornik VI/2. Zgodovinsko društvo Ptuj, 1996.

Narodna nošnja, Gorenjsko – Rateče. Zagreb, 1988.

Oblačilna kultura v Mežiški dolini, 2013 (v tisku).

Paternu, Boris: *Levstikov Martin Krpan med mitom in resničnostjo*, Slavistična revija 26. Ljubljana, 1978.

Vrtovec, Ljuba in Lidija Frankovič: *Napotki za rekonstrukcijo noše in kroji oblačil*, v delu: Marija Makarovič, *Narodna nošnja, Gorenjsko – Rateče*. Zagreb, 1988.

SUMMARY

ON THE WAY TO MEN'S FESTIVE FOLK COSTUME AND WORK CLOTHING IN THE FIRST HALF OF THE 19TH CENTURY OR

WHAT WOULD MARTIN KRPAN FROM HILLTOP BY THE HOLY TRINITY WEAR

Ethnologists who are actively engaged in researching material, social, and spiritual culture in the rural area and rural working environment are occasionally approached by a local amateur group or a local association with requests to provide technical assistance. The most frequent is a request for information on men's and women's folk costumes from the 1st half of the 19th century. Some museum collections include considerable number of clothing items and accessories, but only rarely the complete women's folk costume and even more rarely men's folk costume. Similarly, members of the society in Bloke called *Društvo prijateljev Martin Krpan Bloke* expressed a desire to discuss the dressing style of people in Bloke in the 1st half of the 19th century. One monograph on men's and women's folk costume of the central Inner Carniola, including Bloke, approximately from the last quarter of the 18th century till the 1st quarter of the

20th century, is available. Because this monograph addresses more or less generalised descriptions of men's and women's folk costume and individual clothing items, the monograph research was needed to explore men's folk costume in Bloke. In the already mentioned absence of preserved men's clothing and more detailed descriptions of clothing, rather few essential sources, such as generalised description of men's folk costume in Snežnik in 1838 which represent valuable clothing legacy, remain available. Very limited information were nevertheless sufficient to determine that people in Bloke in the 1st half of the 19th century dressed similarly to those in the rest of the Alpine clothing area. It is worth adding that their clothing style was inspired by the then simpler Central European fashion.